

ББК: 63.3(0)я43

I-906

УДК: 94(100)08

Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія». – Чернівці: Видавництво Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича «Рута», 2007. – Випуск 4. – 192 с.

У четвертому випуску збірника розглядаються малодосліджені проблеми історії нового та новітнього часу, питання регіоналістики, історіографії та методології. Видання розраховане на науковців, викладачів і студентів.

ББК 63.3 (0)я 43

Редколегія випуску:

Сич О. І., доктор історичних наук, професор
(науковий редактор);

Добржанський О. В., доктор історичних наук, професор;

Марусик Т. В., доктор історичних наук, професор;

Троян С.С., доктор історичних наук, професор (м.Рівне);

Фісанов В. П., доктор історичних наук, професор;

Холодницький В.Ф., кандидат історичних наук, доцент (відповідальний секретар);

Сахновський Є. В., кандидат історичних наук, доцент;

Піддубний І. А., кандидат історичних наук, доцент.

Літературний редактор – **Луцуп О. В.**

Рецензент – **Юрій М. Ф.**, доктор історичних наук, професор

Друкується за ухвалою Вченої Ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Збірник наукових праць «Історична панорама» включений до переліку наукових фахових видань України зі спеціальності «Історичні науки» (Додаток до постанови президії ВАК України від 4.07.2006 р. №1 – 05/7 // Бюлетень ВАК України, № 8, 2006 р.)

Свідоцтво Міністерства інформації України про державну реєстрацію № 289,
серія ЧЦ від 23.03. 2005 р.

Усі опубліковані в збірці матеріали подаються в авторській редакції.

За достовірність наведених даних та посилань несе відповідальність автор публікації.

Позиція редакції необов'язково збігається з позицією авторів.

Адреса редколегії: кафедра історії нового та новітнього часу, факультет історії, політології та міжнародних відносин, Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича, вул. Кафедральна, 2, м. Чернівці, 58 012, тел. (0372) 52 – 27 – 39.

E-mail: hist_panorama@yahoo.com

® „Рута”, 2007.

НОВА ІСТОРІЯ

УДК 341.34«18/19»

Андрій Мінаєв, Тетяна Мінаєва

До питання про статус військовополонених
у міжнародному праві наприкінці XIX – на початку XX ст.

Одне з найвагоміших місць у новітній міждержавній політиці, з огляду на дві світові війни, які відбулися у минулому столітті та невпинне зростання кількості локальних та регіональних збройних конфліктів протягом останніх десятиліть, займає так зване «право війни». Останнє, будучи складовою частиною міжнародного права, є покликаним регулювати відносини, з одного боку, між воюючими, а, з іншого, між воюючими та нейтральними державами. Зрозуміло, що однією з найактуальніших складових «права війни» здавна була й лишається досі проблема військовополонених. Втім, на жаль, в сьогodнішній історико-правовій літературі недостатньо уваги приділяється питанням походження та прийняття міжнародних актів, спрямованих на розв'язання гострих питань взаємовідносин держав в умовах виникнення військових конфліктів, у тому числі щодо визначення політико-правового статусу військовополонених, забезпечення їхніх прав, умов взаємного обміну сторонами збройного конфлікту та ін.

Зокрема, це стосується й проблеми правового статусу військового полону напередодні та в роки Першої світової війни, яка практично не знайшла свого відображення на сторінках вітчизняних досліджень даного періоду в історії європейських країн. У радянський час дана тематика переважно вважалася неактуальною, в тому числі, з огляду на певні політико-ідеологічні міркування, визначальні в цій галузі історичних досліджень¹. Проте певні здобутки в даній сфері отримані. Зокрема, з питанням статусу військовополонених в міжнародній політиці напередодні Першої світової війни ми можемо ознайомитись у роботах таких дослідників як Ф.І. Кожевников², певною мірою А.А. Мальков³. У пострадянський час спостерігається активізація інтересу до історії Першої світової війни та її окремих питань. З-поміж інших, певної розробки набула й проблема військового полону, втім, її вивчення й досі обмежується дослідженнями деяких аспектів без належної систематизації та узагальнення. Насамперед, вартою наслідування є активність російських істориків, які, зокрема, в 2004 р. провели досить масштабну міжнародну конференцію, присвячену століттю з початку "Великої війни". Результатом конференції стало видання збірки матеріалів⁴, у тому числі й таких, що розглядають проблематику військового полону⁵. Надзвичайно цінним для дослідників стала сьогодні й загальнодоступність текстів Гаазьких конвенцій 1899 та 1907 рр., наявних в мережі Інтернет⁶.

Водночас, попри існування певних зрушень в історичній науці, їх явно не достатньо для створення цілісної картини такого явища як військовий © Мінаєв А., Мінаєва Т., 2007

полон напередодні та в роки Першої світової війни, отож для дослідників залишається широке поле невивчених або маловивчених аспектів даної проблеми.

Таким аспектами, наприклад, є формування правових засад забезпечення дотримання прав військовополонених, а також втілення розробленої правової бази у міждержавну практику війн, пошук єдиного знаменника, прийнятного для всіх учасників збройного конфлікту та зведення до мінімуму можливостей його порушити.

У даній статті ми зробимо спробу проаналізувати суть категорій "військовий полон", "військовополонений" та розглянути конкретно-історичні умови закріплення статусу військовополонених у міжнародному праві наприкінці XIX – на початку XX ст.

Сучасне розуміння термінів "військовий полон", "військовополонений" почало складатись, власне, з кінця XIX – початку XX ст. Відбулося це внаслідок прийняття низки міжнародних правових актів, які виокремили питання військовополонених як важливу складову гуманізації принципів вирішення міждержавних збройних конфліктів.

Насамперед спробуємо зрозуміти зміст поняття "військовий полон" та саму суть означеного ним явища. При тому, що конкретні формулювання визначень категорій «полон», «військовий полонений» в різних джерелах можуть дещо варіюватись, загальну природу останніх це суттєво не змінює. Так, за словником Брокгауза та Ефрона, військовополонений *«це особа, затримана під час війни супротивником зі зброєю в руках»*⁷. На думку сучасної російської дослідниці С. Солнцевої, військовий полон – *«обумовлене станом війни тимчасове затримання воюючою державою осіб, які потрапили під її владу і які належать до складу ворожої армії, що супроводжується тимчасовим обмеженням їх свободи та підкоренням їх її владі та законним розпорядженням»*⁸, а також *«обмеження свободи особи, яка брала участь у військових діях, з метою недопущення її до подальшої в них участі»*⁹. Останнє визначення дослівно повторюється також у вільній Інтернет-енциклопедії "Вікіпедія", при цьому підкреслюється, що *«право брати в полон належить виключно державі в особі її воєнних органів; приватні особи нікого на війні в полон брати не можуть. Об'єктом військового полону можуть бути лише особи, які фактично брали участь у військових діях»*¹⁰. Існують й інші визначення, втім, в основній своїй масі вони подібні й різняться лише об'ємом характеристик.

Безумовно, природа полонених як військових ворожої армії, захоплених в процесі збройного конфлікту на полі бою зі зброєю в руках, зумовлює їх юридично-правовий статус. Останній базується на трьох основних вихідних положеннях: по-перше, вони не злочинці, по-друге, це вороги, які зберігають своє підданство, і, нарешті, по-третє, вони є військовими особами¹¹. Отож, за Брокгаузом і Ефроном, *«під час війни військовополонені можуть бути обмінені, зі згоди воюючих сторін, при чому зазвичай взаємному обміну підлягає рівна кількість осіб однакових чинів»*¹²; взагалі ж припинення юридично-правового статусу військовополоненого, як

зазначає С. Солнцева, може настати, крім згаданого вище обміну, ще у чотирьох випадках: смерті полоненого, його втечі або звільнення під чесне слово, а також внаслідок укладання миру між воюючими країнами¹³.

Варто наголосити на тому, що зазначена вище природа полонених може вважатись універсальною (позаісторичною). Водночас, при незмінній природі даного явища статус військовополонених носить яскраво виражений історичний характер. Таким є, зокрема, гуманістичне тлумачення суті військового полону, на якому наголошує згадана С. Солнцева. Остання відзначає, що «оскільки мета військового полону – виключно послаблення військових сил ворога, то держава, яка захопила полонених, зобов'язана поводитися з ними гуманно, але вона має право організувати, якщо бачить необхідність, тимчасове обмеження свободи полонених, яке використовується виключно з метою воєнної безпеки, а ув'язнення може бути застосоване до них лише як надзвичайний захід і на час, поки існують обставини, які його вимагають»¹⁴. Те ж саме можна сказати й про заборону використання праці військовополонених на об'єктах військового призначення, які можуть бути застосовані у війні проти його батьківщини¹⁵, на чому наголошується у словнику Брокгауза та Ефрона. Гуманне ставлення до полонених, принцип тимчасовості, надзвичайності їх статусу вперше здобули закріплення у міжнародному праві саме в кінці XIX – на початку XX ст. Однак, протягом жорстокого XX ст. ці принципи на практиці постійно порушувались (варто згадати лише жалюгідне становище полонених у військових таборах Англії під час англо-бурських війн, кайзерівської та, особливо, нацистської Німеччини в світових війнах та ін.). Знадобилися, по суті, дві світові війни, коли проблема полонених в обох сторонах конфлікту за масштабами та характером набула ознак не лише військової, а й соціальної катастрофи, щоб людство всерйоз замислилося над необхідністю практичного забезпечення принципів гуманного ставлення до полонених¹⁶.

Історичний характер статусу військовополонених зумовлений, насамперед тим, що визначається він законами та звичаями війни. Останні являють собою правила ведення війни, встановлені традиціями народів, а також міжнародними угодами, укладеними між державами з метою усунення найбільш жорстоких проявів війни, які не викликаються військовою необхідністю, а також для захисту мирного населення¹⁷. Отож, як видно з даного визначення, закони та звичаї війни, хоч і об'єднуються у міжнародному праві в спільну групу правових норм, однак суттєво розрізняються за своїми джерелами. При цьому між звичаями війни з одного боку, та законами з іншого, нерідко можуть бути наявні суттєві протиріччя. Адже звичаї ведення військових дій (неписані норми, традиції, зумовлені як загальним історичним фоном тієї чи іншої епохи, так і особливостями ментальностей воюючих народів), безумовно історично передували законодавчому закріпленню правил війни. Саме звичаї війни не лише домінували на додержавному етапі існування людства, а й, фактично, не зменшували свій вплив на хід та умови військових дій в добу античності та середньовіччя. На ставлення до полонених суттєво впливали такі невід'ємні

рис людської психіки, як, по-перше, ксенофобія (ненависть до чужинців), а, по-друге, презирство до слабкого з боку сильного (а той факт, що людина потрапила в полон, сприймався як її слабкість). Полонений вважався фактичною власністю сторони-переможця, тобто рабом, набутим військовим шляхом. І поводитись з ним відповідним чином: серед первісних племен, в державах-деспотіях стародавнього Сходу, доколумбової Америки військовополонених використовували на важких громадських (рідше приватних) роботах, або в ритуальних цілях, включаючи принесення в жертву. Згодом, в добу класичної античності, із піднесенням товарно-грошових відносин, раб-полонений став уже матеріальною цінністю, основою розвинутого рабовласницького суспільства. Однак у будь-якому випадку ставлення до полонених найвиразніше ілюструвалося латинським популярним висловом «Горе переможеним!».

Не набагато змінилося становище військовополонених у добу феодалізму. «Кодекс честі» рицарів вимагав від них прояву благородства щодо захопленого у полон противника. Втім, це стосувалося лише противника, рідного за походженням та положенням у суспільстві й, аж ні в якому разі, представників «черні». Та й «кодекс честі» в принципі не забороняв отримувати визиск від становища переможця: за представників аристократичних родин вимагався солідний викуп, в очікуванні якого «благородні полонені» роками могли утримуватись в ув'язненні (або, разом із «черню», використовуватись на різних роботах).

До того ж, цілком правомірно стверджувати, що до початку епохи гуманізму з її принципами людяності та поваги до людської особистості, становище полонених вирішувалося кожною державою на свій власний розсуд, оскільки якогось спільного законодавчого підґрунтя для регулювання цього питання ще не було вироблено.

Законодавча фіксація на міжнародному рівні статусу військовополоненого була зумовлена низкою передумов, що склалися протягом нового часу: по-перше, необхідністю вироблення системи загальноновизнаних правил, регламентуючих умови ведення військових дій з метою зробити їх більш передбачуваними; по-друге, появою основних принципів гуманізму в епоху Ренесансу; по-третє, формуванням націй і національних держав разом із поняттям громадянства й національної солідарності, що вимагало піклуватися про долю захоплених у полон співвітчизників. І, нарешті, збільшенням масштабів ведення бойових дій, чисельності військових контингентів та масовим використанням науково-технічних досягнень у військових цілях, що привело до суттєвого зростання кількості полонених.

Одним із перших спробував сформулювати принципи міжнародного права щодо військовополонених та порядку ведення військових дій голландський правник та філософ Гуго Гроцій (1583-1645), який у написаній в 1625 р. славнозвісній книзі «Закон війни і миру» доводив первинність принципів гуманності по відношенню до національних законів¹⁸. Зокрема, Г. Гроцій писав: "Подібно до того, як воюючим між собою воздається

насиллям за насилля, так переможеному або взятому у полон надається милосердя, оскільки немає небезпеки порушення ним миру"¹⁹. Також автор розглядав право втечі з полону ("не важливо, як полонений повернувся із полону – був відпущений чи силою або хитрістю позбавився від влади ворогів"²⁰), торкався питання розміру викупу, який не повинен перевищувати місячної плати солдата, аби не позбавити його повністю засобів існування²¹. Питання військового полону, які піднімалися Г. Гроциєм, свідчать про актуальність даної проблеми ще за кілька століть до початку справжнього законодавчого "буму", покликаного закріпити юридично міжнародні норми становища військовополонених, зробити більш гуманним ставлення до людей, які внаслідок міждержавних політичних інтриг змушені були ризикувати своїм життям заради приватних інтересів високопосадовців. Водночас, довгий час проблема військового полону залишалася не розробленою та обмежувалася, в кращому випадку, окремими статтями у воєнних договорах.

Як уже відмічалось, до другої половини XIX ст. в міжнародному праві не було багатобічних угод, які б визначали режим військового полону. Першою в історії міжнародного права реальною спробою кодифікувати правові норми сухопутної війни шляхом укладання міжнародної угоди стала Брюссельська конференція. Остання відбулася влітку 1874 р. та декларувала передові для свого часу ідеї міжнародного права, відкривши шлях подальшій гуманізації правил ведення війни. В основу роботи конференції було покладено російський "Проект міжнародної конвенції щодо законів та звичаїв війни". Проект поділявся на чотири частини: 1) про права воюючих сторін по відношенню одна до одної; 2) про права воюючих сторін стосовно приватних осіб; 3) про стосунки між воюючими сторонами та 4) про репресалії²². Проблема військовополонених порушувалася в розділі шостому першої частини даного документу²³.

Наступним кроком на шляху до закріплення в міжнародній політиці статусу полонених було "Тимчасове положення про військовополонених східної війни 1877 р.", доповненням до якої стали правила від 10 жовтня 1877 р. про використання військовими судами військово-карних законів щодо злочинів, скоєних полоненими. Даний документ суттєво звужував можливість застосування зброї проти осіб, що перебувають у полоні. Зокрема, право на використання збройних засобів обмежувалося лише випадками проявів відкритого невдоволення з боку полонених та їхньою масовою втечею. У разі ж втечі одного полоненого застосування зброї дозволялося виключно після зробленого попередження чи окрику. Крім того, особи, піймані під час втечі, не підлягали судовому стягненню, але піддавалися більш суворому нагляду²⁴. Таке, більш цивілізоване ставлення до полонених, безумовно, являло собою суттєвий прогрес навіть відносно військових традицій семилітньої давнини. Для порівняння варто навести досить типові розпорядження одного з прусських генералів, видане під час франко-пруської війни 1870 р.: "*Кожного разу, коли втікає французький військовополонений, з числа тих його друзів, з якими жив втікач, за жеребом*

*вибираються десять осіб, які беруться під варту в яку-небудь фортецю до того часу, поки не повернеться втікач. Офіцер, який утік і був спійманий, позбавляється всіх прав та переваг військовополоненого"*²⁵.

Однак, попри безумовні зрушення у ставленні до полонених, перша міжнародна конвенція про закони та звичаї сухопутної війни з чітко зафіксованими нормами регулювання режиму військового полону була прийнята в 1899 р. в Гаазі на так званій першій "конференції миру", в якій взяло участь 26 держав²⁶. В основу названої конвенції було покладено текст згаданої вище Брюссельської 1874 р. Більше того, саме на цій конференції відбулася власне констатація факту необхідності створення повноцінної законодавчої бази з проблеми військового полону. Зокрема, було вирішено, з огляду на відсутність у міжнародній практиці повного та різнобічного кодексу війни, покласти початок багатостороннім міжнародним зустрічам для вирішення загальних проблем та для узгодження спільних дій з метою недопущення нівелювання права держави та людської особистості. При цьому питанням статусу військовополонених було присвячено 17 з 60 статей зазначеної конвенції.

На окремих положеннях даної конвенції варто зупинитися докладніше, оскільки саме вони вперше виділили низку атрибутів політико-правового статусу військовополонених, які сьогодні є загальноновизнаними. Насамперед, законодавчо закріплювалося, що військовополонені перебувають під владою уряду ворожої сторони, а не окремих осіб, які взяли їх в полон. Було визнано, що все, що належить їм, за виключенням зброї, коней та військових документів, становить їх особисту недоторкану власність. Листи, поштові перекази, кошти, посилки, як надіслані військовополоненим, так і відправлені ними, підлягали звільненню від поштових зборів. Крім того, саме тоді факт затримання військовополонених здобув визнання як необхідний тимчасовий засіб, який зберігається виключно поки існують обставини, які цей засіб зумовили (тобто війна). Держава могла використовувати полонених на різних роботах відповідно до їх чинів (за виключенням офіцерів), проте ці роботи не повинні були мати відношення до військових дій. При цьому підкреслювалося, що зароблені таким чином кошти зобов'язані використовуватись для покращення становища полонених, а залишок після вирахування суми на їх утримання мав видаватися після звільнення. Якщо між воюючими державами не укладено спеціальної угоди щодо утримання полонених, то останні повинні користуватись такими ж продуктами харчування, приміщеннями та одягом, як і війська уряду, що взяв їх у полон. Водночас зазначалося, що полонені зобов'язані підпорядковуватись законам та наказам держави, в полоні якої вони перебувають. Будь-яка непокоря з їх боку надавала владі право на використання необхідних заходів покарання, а особи, піймані під час втечі з місць перебування, підлягали дисциплінарному покаранню²⁷.

Безпрецедентною була стаття, згідно з якою військовополонені могли бути звільнені під чесне слово. Останнє дозволялося у випадку, по-перше, якщо це допускається правилами країни, яка його полонила, і, по-друге, якщо

полонений візьме на себе зобов'язання не воювати надалі проти даної країни або проти її союзників²⁸. Важливим кроком на шляху забезпечення прав військовополонених стало також зобов'язання у випадку початку військових дій створити довідкове бюро про полонених на території будь-якої воюючої країни, а також на території нейтральних держав. На таке бюро покладалося зобов'язання заводити на кожного полоненого спеціальну іменну картку з даними про його місцеперебування, переміщення, звільнення під чесне слово, обмін, втечу тощо. Бюро повинно було також фіксувати там номер, ім'я та прізвище, вік, місце походження, чин, військову частину, день та місце взяття в полон, розміщення, отримання ран та смерть полоненого. Вже після укладання миру іменна картка підлягала передачі противнику²⁹.

За положеннями Гаазької конвенції для осіб, які перебувають у полоні, визнавалася повна свобода відправлення релігійних обрядів та присутності на богослужіннях, а у випадку смерті полоненого поховання могло бути здійснене з урахуванням його чину та звання. Нарешті, після укладення миру військовополонені мали бути відіслані на батьківщину у максимально короткі терміни³⁰.

Втім, враховуючи той факт, що переважна більшість розглянутих на Гаазькій конференції 1899 р. документів носила рекомендаційний характер і не була підписана та ратифікована всіма країнами-учасницями³¹, згодом було прийнято рішення скликати ще одну «конференцію миру» в Гаазі. На ній передбачалося остаточно закріпити принципи ведення війни, в тому числі правовий статус військовополонених.

Отож, в 1907 р. в Гаазі відбулася друга «конференція миру», на якій були присутніми вже 44 держави. Конференція завершилася прийняттям нових конвенцій, які, зокрема, замінили конвенцію від 29 липня 1899 р. про закони та звичаї сухопутної війни. Однак положення по правове та матеріальне становище військовополонених були, по-суті, продубльовані: їх практично без змін перенесли з попереднього тексту 1899 р.³² Цього разу основні положення Гаазької конвенції були прийняті більшістю держав-учасниць та знайшли відображення в їх внутрішньому законодавстві.

Варто відмітити, що складність поширення загального тлумачення статусу осіб, які перебували у полоні, зумовлювалась ще й тим, що дві великі європейські держави – Росія та Німеччина – займали в питанні про правове забезпечення становища військовополонених різні позиції. Так, німецький Генеральний штаб кодифікував основні принципи існуючих норм та традицій в 1902 р., а в 1908 р. видав положення про військовополонених, де, зокрема, говорилося: *"Держава вважає військовополонених особами, які просто виконували свій обов'язок і підкорялися наказам згори, а тому в їх ув'язненні бачить гарантію безпеки, а не покарання"*³³. У Росії ж основні тези Гаазької конвенції були відтворені лише 16 жовтня 1914 р. у спеціальному "Положенні про військовополонених", а значна частина конвенції навіть так і не була перекладена з французької на російську мову³⁴. Однак переважна більшість країн з числа учасниць майбутнього світового військового конфлікту протягом останніх передвоєнних років спромоглася ратифікувати

основні положення Гаазьких мирних конференцій та, здавалося, була готова їх дотримуватися.

Загалом, як правомірно підкреслював радянський дослідник А. Мальков, напередодні Першої світової війни загальноприйняті норми міжнародного права стосовно військового полону зводилися до наступних ключових тез:

- військовим полонем визнається, відповідно до правил ведення війни, обмеження свободи військовослужбовців ворожої країни, які опинилися під владою супротивника. Військовий полон не повинен мати характер покарання, помсти чи рабства;
- за військовополоненим підтверджується статус обеззброєного воїна, який виконував обов'язок перед своєю державою;
- військовополонені мали право на спілкування з родиною, на отримання листів, посилок та грошових переказів, безперешкодне користування різними видами допомоги з боку товариств та установ, які засновані за законами країни³⁵.

Проте початок Першої світової війни відзначився надзвичайно великими масштабами воєнних дій, значною кількістю втягнених у війну держав та масовими жертвами. Безпрецедентним виявилось й число військовополонених, що, по суті, зводило нанівець можливість практичного дотримання правового забезпечення статусу полонених передвоєнного часу.

Таким чином, проблема військового полону напередодні Першої світової війни була поставлена на порядок денний більшості міжнародних форумів кінця XIX – початку XX ст., які активно розробляли юридичні принципи ведення майбутніх війн. Підсумком пошуків, суперечок та протистоянь стало утвердження та підписання двох Гаазьких конвенцій, у додатках до яких були детально закріплені права та обов'язки військовополонених в умовах виникнення можливих міжнародних збройних конфліктів. Історичне значення цих конвенцій полягає в тому, що вперше у міжнародному військовому праві отримали закріплення кілька принципово важливих аспектів статусу військовополонених, які не втратили актуальність і сьогодні. Проте, на жаль, події "Великої війни" показали ілюзорність будь-яких благих намірів щодо вирішення даної проблеми з позицій гуманізму в умовах тотального військового конфлікту, який розтягнувся у часі і просторі, поглинув більшість суспільних ресурсів та викликав серйозну кризу основних засад європейської цивілізації. Нетривкість раціонально побудованих домовленостей та ігнорування великими державами незадовогу перед цим юридично зафіксованих основних принципів ведення війни, і, як наслідок, мільйони військовополонених, які потерпали від голоду, побутової невлаштованості та знущань ворожих урядів, – ось ті сумні підсумки, з якими світ підійшов до завершення тривалої епохи нового часу.

Примітки:

¹ Серед таких міркувань можна вказати, по-перше, загальне дещо зневажливе ставлення радянських ідеологів (а, значить, і суспільствознавців та істориків) до міжнародного «буржуазного права», по-друге, класовий підхід до класифікації війн (війни «імперіалістичних держав» є апіорі несправедливими), що позначалося й на проблемі полонених, а, по-третє, очевидно, давалася взнаки певна інерція мислення епохи Великої вітчизняної війни, коли мільйони радянських військовополонених автоматично привіряли до «зрадників вітчизни».

² Кожевников Ф.И. Русское государство и международное право (до XX века). – М.: Госюриздат, 1947. – 336 с.

³ Мальков А.А. Деятельность большевиков среди военнопленных русской армии (1915-1919 гг.). – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1971. – 272 с.

⁴ Последняя война Российской империи: Россия, мир накануне, в ходе и после Первой мировой войны по документах российских и зарубежных архивов: материалы Международной научной конференции 7-8 сентября 2004 года / [отв. ред. В.П. Козлов]. – М.: Наука, 2006. – 388 с.

⁵ Свольшак П. Словенские военнопленные во время Первой мировой войны // Последняя война Российской империи... - С. 242-244; Фишер Я. "Русские" военнопленные на словенской территории // Там само. - С. 251-253; Галицкий В. Защита прав военнопленных в период Первой мировой войны: опыт и уроки // Там само. - С. 254-257; Микшич Д. Русские военнопленные Первой мировой войны в Хорватии (по документам Хорватского государственного архива) // Там само. – С. 263-265; Симонова Т. Российские военнопленные и интернированные в лагерях Германии и Австрии в 1914-1922 годах // Там само. – С. 331-336.

⁶ Laws and Customs of War on Land (Hague II); July 29, 1899 The Convention. – <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague02.htm>; Конвенция о законах и обычаях сухопутной войны. Гаага, 18 октября 1907 года. – <http://www.memo.ru/PRAWO/hum/haag07-1.htm>

⁷ Энциклопедический словарь. – Т.VI-a. – Издатели Ф.А. Брокгауз и И.А. Эфрон. – С.-Пб., 1892. – С. 851.

⁸ Солнцева С.А. Военный плен в годы первой мировой войны (новые факты) // Вопросы истории. – 2000. – № 4-5. – С. 98.

⁹ Там само. – С. 98.

¹⁰ Плен – Википедия. – <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B5%D0%BD>

¹¹ Там само.

¹² Энциклопедический словарь. – С. 852.

¹³ Солнцева С.А. Вказ. праця. – С. 99.

¹⁴ Там само. – С. 98.

¹⁵ Энциклопедический словарь. – С. 852.

¹⁶ Скандали останніх років, пов'язані із жорстокостями, допущеними військовими США щодо афганських та іракських полонених, примушують визнати, що й на сьогоднішній день ситуація є вельми далекою від ідеальної.

¹⁷ Международное право. – М.: Госюриздат, 1951. – С. 504.

¹⁸ Волох Е. Некоторые аспекты правового статуса военнопленных в международных конфликтах. – <http://pentagonus.narod.ru/Army/stat/Z3.htm>

¹⁹ Гроций Г. О праве войны и мира. Три книги, в которых объясняются естественное право и право народов, а также принципы публичного права / Пер. с лат. А.Л. Сакетти. – М.: Госюриздат, 1956. – С. 704.

²⁰ Там само. – С. 665.

²¹ Там само. – С. 734-735.

²² Примусові заходи, що застосовуються однією державою у відповідь на неправомірні дії іншої держави.

²³ Кожевников Ф.И. Вказ. праця. – С. 282.

²⁴ Там само. – С. 288.

²⁵ Цит. за: Там само. – С. 288-289.

²⁶ Дипломатический словарь в трех томах // Под ред. Громыко А.А. и др. М.: Госполитиздат, 1960. – Т.I. – С. 335-336.

²⁷ Див.: Laws and Customs of War on Land...

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само.

³¹ Петраш О. Рішення Гаазької конференції 1899 року та громадська думка Росії щодо англо-бурської війни // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Вип. 229-230. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 226.

³² Див.: Конвенция о законах и обычаях сухопутной войны...

³³ Цит. за: Мальков А.А. Вказ. праця. – С. 25.

³⁴ Симонова Т.М. Вказ. праця. – С. 333.

³⁵ Мальков А.А. Вказ. праця. – С. 26.

Андрей Минаев, Татьяна Минаева

К вопросу о статусе военнопленных в международном праве в конце XIX – начале XX вв.

В своей статье авторы рассматривают некоторые аспекты проблемы военнопленных в международном военном праве в конце XIX – в начале XX вв. В частности авторы анализируют такие вопросы как категория "военный плен" в целом, а также защита прав военнопленных в случае возникновения международного вооруженного конфликта.

Andriy Minaev, Tetyana Minaeva

On a problem of the status of the prisoners of war in the international law at the end of XIX – the beginning of XX centuries.

In their article the authors consider some aspects of a problem of the prisoners of war in the international military law at the end of XIXth – the beginning of XXth centuries. Especially the authors analyze such questions as a category "a military captivity" as a whole, as well as protection of the rights of the prisoners of war in case of occurrence of the international armed conflict.

Надійшла до редколегії 14.05.2007